

11. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности. Дисс. ... д-ра пед. наук / А.Ф. Линенко. – К., 1996. – 403 с.

12. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: Автореф. ... д-ра пед. наук / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1993. – 60 с.

13. Кучерявий І.Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: [Навч. посібник] / І.Т. Кучерявий, О.І. Клепиков. – К.: Вища шк., 2000. – 288 с.

14. Бойко В.В. Психоенергетика / В.В. Бойко. – СПб.: Питер, 2008. – 416 с. : ил. – (Серия «Краткий справочник»).

Подано до редакції 25.03.13

УДК 378.09

І. О. Меліхова, О. П. Фатник

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ 6-ТИ РОКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

У статті розглядається проблема мотиваційної готовності 6-ти річної готовності до навчання у школі. Дослідження проведені автором, показали що позитивна мотивація 6-ти річних школярів до навчання проявилася лише у 35,29% досліджуваних, тоді як негативну мотивацію мають 53% першокласників.

Ключові слова: готовність дитини до школи, мотиваційна сфера, емоційна сфера, мотив навчання.

На сьогоднішній день досить велика кількість учнів є невстигаючими у навчанні, і річ не в складних програмах викладання навчального матеріалу, чи надто вимогливих вчителів, а в тому, що діти психологічно мало підготовлені до навчання в школі. У першу чергу, проблема криється в слабкій мотивації, нерозумінні своєї нової, внутрішньої позиції школяра. Саме тому необхідно звернути увагу на розвиток мотиваційної готовності ще в дошкільних закладах.

Психологи розглядали готовність до школи з різних сторін. Так, Л.С. Виготський вважав, що готовність до школи визначається умінням дитини узагальнювати і диференціювати в необхідних категоріях предмети і явища навколишнього світу [3].

Л.І. Божович представляла готовність до школи як відповідний рівень розвитку мисленнєвої діяльності, пізнавальної цікавості, готовності до довольної регуляції пізнавальної діяльності і соціальної позиції школяра [1].

А.И. Запорожець виділяв особливості мотивації, рівень розвитку пізнавальної і аналітико – синтетичної діяльності і ступінь сформованості механізмів волевої регуляції як цілісну систему готовності дитини до шкільного навчання [4].

Мотиви навчання відіграють велику роль у пізнавальній діяльності дитини.

А.К. Маркова відмічає, що навчально-пізнавальні мотиви формуються в ході самої навчальної діяльності, тому важливо звернути увагу на те, як ця діяльність відбувається і організувати її.

Основними факторами, що впливають на формування позитивної стійкої мотивації до навчальної діяльності, є: зміст навчального матеріалу; організація навчальної діяльності; колективні форми навчальної діяльності; оцінка навчальної діяльності; стиль педа-

гогічної діяльності вчителя [6].

Г. Розенфельд (G. Rosenfeld, 1973) виділив наступні фактори мотивації навчання: 1) навчання заради навчання, без задоволення від діяльності або без цікавості до предмету який викладає вчитель; 2) навчання без особистої цікавості і вигоди; 3) навчання для соціальної ідентифікації; 4) навчання заради успіху або через тривогу невдач; 5) навчання під примусом; 6) навчання, основане на поняттях і моральних обов'язків або на загально прийнятих нормах; 7) навчання для досягнення мети в звичайному житті; 8) навчання, основане на соціальних цілях, вимогах і цінностях [6].

Л.И.Божович найбільш важливим компонентом готовності вважала мотиваційний. Вона виділяла 2 групи мотивів навчання: 1) мотиви пов'язані з потребою в спілкуванні; 2) мотиви зв'язані з потребою в інтелектуальній активності [1].

Формування навчальної діяльності починається з сприйняття її учнем.

Не можна робити висновків про готовність до шкільного навчання дитини, не з'ясувавши особливостей розвитку її пізнавальної сформованості, уявлень про школу, наявність бажання вчитися і ставлення до навчання загалом.

Ми поставили перед собою мету: дослідити мотиваційну готовність дітей – дошкільників і молодших школярів – до навчання у школі.

Дослідження були проведені на виборці дітей дошкільного віку в ДНЗ «Радість» та серед першокласників Сербківської ЗОШ I-III ст. у дослідженні взяли участь 34 дитини у віці 5-6 років, з них 6 хлопчиків і 11 дівчаток першокласників – по 6 років, і 10 хлопчиків і 7 дівчаток дошкільники – по 5 років. У дослідженні ми використали такі методики: 1) Методика вимірювання тривожності (З.С. Карпенко); 2) Мето-

дика визначення невпевненості (З.С. Карпенко); 3) Методика визначення домінування пізнавального або ігрового мотиву дитини (розроблено Н. Й. Гуткіною); 4) Методика визначення у старших дошкільників сформованості «внутрішньої позиції школяра» (розроблено Н. Й. Гуткіною); 5) Методика «Веселий – сумний» (Є.П. Ільїн); 6) Методика «Кому що пасує?» (Є.П. Ільїн); 7) Методика «Уяви собі...» (розроблено Н. Й. Гуткіною).

Ці методики допомогли нам дослідити: тривожність; невпевненість; пізнавальний або ігровий мотив; внутрішню позицію школяра; оцінку емоційного відношення до майбутнього процесу навчання у школі; емоційне відношення до школи; оцінку направленості на процес навчання у школі, відповідно.

У ході дослідження рівня мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання нами були одержанні такі результати:

Досліджуючи рівень тривожності першокласників, ми одержали такі результати, які свідчать, що середня тривожність (СТ) – 35,28% і є повна відсутність тривожності притаманна – 41,20% учням. У дошкільників ми одержали такі результати: середня тривожність(СТ) – 23,53%, а низька тривожність(НТ) у 76,47% дітей.

Результати дослідження невпевненості школярів дали такі показники: висока невпевненість (ВН) – 29,4%, середня невпевненість(СН) – 52,92%, низька невпевненість (НН) – 17,68% дітей. Дошкільники мають середню невпевненість (СН) – 23,55%, і низьку невпевненість(НН) – 76,45%.

При дослідженні пізнавального або ігрового мотиву, як у школярів, так і в дошкільників переважає висока пізнавальна цікавість – 58,82%.

Завдання методики «Визначення у старших дошкільників сформованої внутрішньої позиції школяра» - визначити початкову мотивацію учення у дітей, що вступають до школи, тобто з'ясувати, чи є у них інтерес до навчання.

З одержаних результатів дослідження внутрішньої позиції школяра можна сказати наступне : у дошкільників на групу з 17 дітей лише у 2-х (11,76%) сформована внутрішня позиція школяра. Тоді як у школярів лише 4 (23,53%) дитини мають сформовану внутрішню позицію школяра. Це дуже малий відсоток для школярів.

Дослідження оцінки емоційного ставлення до майбутнього процесу навчання в школі дало такі результати – 82,35% школярів мають емоційно благополучне відношення до шкільного навчання. За результатами нашої виборки 70,56% - дошкільників готові до навчання у школі.

Досліджуючи емоційне відношення до школи ми отримали такі результати – з 17 першокласників позитивне відношення до школи було виявлено у 16 (94,11%)школярів, а негативне лише у 1 дитини. При аналізі одержаних результатів ми виявили досліджуваних першокласників з високим емоційним відношенням до школи.

Досліджуючи емоційне відношення у дошкільнят ми отримали такі результати – загальне позитивне відношення до школи у – 12(70,56%) досліджуваних, загальне негативне ставлення до школи мають 5(29,44%) досліджуваних.

Досліджуючи оцінку направленості школярів на процес навчання в школі ми отримали такі результати: позитивна мотивація до навчання у школі – у 6(35,29%) досліджуваних, негативну мотивацію – 9(52,94) досліджуваних; відсутність направленості на процес навчання у школі мають 2(11,77%) дитини.

Оцінка направленості дошкільників на процес навчання у школі така – у 4(25,56%) дітей позитивна мотивація на процес навчання у школі; негативну мотивацію мають – 13(76,44%) дітей.

Після проведення кореляційного аналізу даних обох вибірок були отримані результати які ми представляємо в таблиці 1.

Таблиця 1

Зведені результати, одержані за 8-ма методиками одержані у школярів і дошкільників

	1	2	3	4	5	6	7	8
1	1	0,59*	0,02	-0,21	0,17	-0,16	-0,30	-0,34
2	0,59*	1	0,01	0,12	0,08	-0,08	-0,34	-0,2
3	0,02	0,01	1	0,37	-0,75*	0,80*	0,40	0,49*
4	-0,21	0,12	0,37	1	-0,37	0,43	0,25	0,81*
5	0,17	0,08	-0,75*	-0,37	1	-0,92*	-0,55*	-0,50*
6	-0,16	-0,08	0,80*	0,43	-0,92*	1	0,37	0,52*
7	-0,30	-0,34	0,40	0,25	-0,55*	0,37	1	0,48*
8	-0,34	-0,25	0,49*	0,81*	-0,50*	0,52*	0,48*	1

За номерами ми представляємо такі методики, використані нами в ході проведення дослідження: **1** – Визначення невпевненості; **2** – Вимірювання тривожності; **3** – Визначення домінування пізнавального або ігрового мотиву; **4** – Визначення у старших дошкільників сформованості «внутрішньої позиції школяра»; **5, 6** – методика «Веселий – сумний»; **7** – методика «Наука і освіта», №4, 2013

«Кому що пасує?»; **8** – методика «Уяви собі»; * - коефіцієнт є значущим.

За результатами кореляційного аналізу отримані вагомні значення коефіцієнту кореляції за такими показниками:

Невпевненість у собі корелює з тривожністю ($r = 0,59$), що є цілком природнім.

Висока пізнавальна цікавість негативно корелює з емоційно неблагополучним ставленням ($r = -0,75$) та позитивно корелює з емоційно благополучним ставленням ($r = 0,80$). Тобто домінування пізнавального мотиву пов'язано з емоційно благополучним ставленням. Крім того, пізнавальна цікавість корелює з позитивною шкільною мотивацією ($r = 0,49$).

Також з позитивною мотивацією пов'язана сформованість «внутрішньої позиції школяра» ($r = 0,81$).

Неблагополучне емоційне ставлення негативно

корелює з позитивним емоційним ставленням ($r = -0,55$) та позитивною мотивацією ($r = 0,50$). Благополучне емоційне ставлення корелює з позитивною мотивацією ($r = 0,52$). Також взаємопов'язані і позитивне емоційне ставлення з позитивною мотивацією ($r = 0,48$). Що є досить очікуваним результатом.

При проведенні кореляційного аналізу даних, отриманих після діагностики учнів Сербківської ЗОШ виявлено такі значущі коефіцієнти, які представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу показників всіх методик учнів Сербківської ЗОШ

	1	2	3	4	5	6	7	8
1	1	-0,38	-0,22	0,33	-0,31	-0,16	0,27	0,47
2	-0,38	1	-0,29	-0,05	0,75*	0,09	-0,24	-0,14
3	-0,22	-0,29	1	-0,29	-0,07	0,16	0,49*	-0,24
4	0,33	-0,05	-0,29	1	-0,29	-0,10	0,13	0,55*
5	-0,31	0,75*	-0,07	-0,29	1	-0,18	-0,17	-0,42
6	-0,16	0,09	0,16	-0,10	-0,18	1	-0,15	-0,19
7	0,27	-0,24	0,49*	0,13	-0,17	-0,15	1	0,33
8	0,47	-0,14	-0,24	0,55*	-0,42	-0,19	0,33	1

Між показниками рівня тривожності та емоційного ставлення дошкільника до майбутнього процесу навчання у школі $r = 0,76$. Що свідчить про високу ступінь кореляції (взаємозалежності) між тривожністю та сильними, негативними переживаннями, пов'язаними з майбутнім шкільним життям. З посиленням негативного ставлення до майбутнього навчання у школі буде спостерігатися підвищення рівня тривожності.

Виражений пізнавальний мотив дитини взаємопов'язаний з позитивним ставленням дитини до школи ($r = 0,49$). Переважання пізнавального мотиву сприяє формуванню позитивного ставлення до майбутнього навчання у загальноосвітній школі. Сформована «внутрішня позиція школяра» корелює ($r = 0,55$) з позитивною мотивацією на спрямованість на навчальний процес у школі.

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу показників вихованців дитячого садка «Радість» с. Сербка

	1	2	3	4	5	6	7	8
1	1	0,59*	0,02	-0,21	0,17	-0,16	-0,30	-0,34
2	0,59*	1	0,01	0,12	0,08	-0,08	-0,34	-0,25
3	0,02	0,01	1	0,37	-0,75*	0,80*	0,40	0,49*
4	-0,21	0,12	0,37	1	-0,37	0,43	0,25	0,81*
5	0,17	0,08	-0,75*	-0,37	1	-0,92	-0,55*	-0,50*
6	-0,16	-0,08	0,80*	0,43	-0,92	1	0,37	0,528
7	-0,30	-0,34	0,40	0,25	-0,55*	0,37	1	0,48*
8	-0,34	-0,25	0,49*	0,81*	-0,50*	0,52*	0,48*	1

Як можна побачити з даних, наведених у таблиці 3 у вихованців дитячого садку виявлено зв'язок між невпевненістю та тривожністю ($r = 0,59$).

Крім того, домінування пізнавального мотиву негативно корелює з емоційно неблагополучним ставленням ($r = -0,75$) та позитивно корелює з емоційно благополучним ставленням до школи ($r = 0,80$) і позитивною мотивацією ($r = 0,49$). Сформована «внутрішня позиція школяра» корелює з позитивною мотивацією ($r = -0,81$).

Емоційно неблагополучне ставлення до школи негативно корелює з позитивним емоційним ставленням ($r = -0,55$) та позитивною мотивацією ($r = -0,50$). Що є цілком природним.

Позитивна мотивація корелює з емоційно благополучним ставленням за методикою «Веселий – сум-

ний» ($r = 0,52$) та позитивним ставленням за методикою «Кому що пасує?» ($r = 0,48$). Тобто, позитивна мотивація і позитивне емоційне ставлення у учасників дослідження взаємопов'язані.

При порівнянні даних двох вибірок було застосовано t-критерій Стьюдента. Результати наведено у таблиці 4.

За результатами порівняльного аналізу існують статистично значущі відмінності між учнями ЗОШ та вихованцями дитячого садку ($t = 5,55$), причому у вихованців рівень невпевненості у собі нижчий, ніж в учнів ЗОШ.

Також визначено відмінності у прояві емоційного ставлення ($t = 6,41$). Так виходить, що учні ЗОШ більш схильні до позитивного емоційного ставлення, а вихованці дитячого садку – до негативного.

Таблиця 4

	Назва методики							
	Визначення невпевненості	Вимірювання трижовності	Визн. домінування пізнавального або ігрового мотиву	Визн. у старших дошкільників сформованості «внутрішньої позиції школяра»	Веселий – сумний		Кому що пасує?	Уяви собі...
					с	в		
x_1	5,64	2,41	4,29	4,17	0,76	3,56	11,23	3,00
x_2	2,17	1,88	3,76	4,76	1,70	2,88	7,29	2,58
t	5,55*	0,71	1,08	0,88	1,29	0,98	6,41*	0,55

x_1 – середнє вибіркве даних учнів ЗОШ; x_2 – середнє вибіркве даних учнів дитячого садку; t – значення t-критерію Стюдента.

За іншими показниками статистично значущих відмінностей не виявлено.

У формуванні мотиваційної сфери навчання необхідно врахувати емоційне ставлення школяра до процесу засвоєння знань. Емоції, відображаючи взаємозалежність між мотивами й можливостями успіху діяльності, що реалізує ці мотиви, не лише супроводжують процес діяльності, а й випереджають його, готуючи тим самим дитину до діяльності. Процес навчання супроводжується емоціями позитивної або негативної модальності. Позитивна модальність – атмосфера емоційного комфорту – необхідна для позитивного ставлення до учня і засвоєння знань, але в організації учбового процесу не слід орієнтуватись лише на позитивні емоції.

Виключний вплив на формування мотивації навчання робить оцінка діяльності учнів з боку педагога. При цьому як позитивна, так і негативна оцінка в різні вікові періоди розвитку учня може виступати стимулом підвищення його пізнавальної активності, але при умові, що учень розуміє, якими критеріями в оцінювані його успіхів чи невдач керується вчитель.

Психологи і педагоги визначають готовність до школи насамперед тим, наскільки малюк бажає йти до навчального закладу, а також рівнем розвитку певних параметрів інтелектуальної, соціальної та психофізіологічної зрілості дівчинки чи хлопчика. Розроблені такі показники готовності до навчання у школі:

- здатність до довільної, цілеспрямованої, волевої поведінки: вміння зосередитися в класі, не звертати увагу на подразники, що відволікають, уміння орієнтуватися на вказівки вчителя, уважно слухати та точно їх виконувати;

- інтелектуальна готовність – розгорнуте наочно – образне мислення, вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, виділяти істотні ознаки предметів, робити висновки, будувати речення, висловлювати свої думки в певній послідовності;

- здатність до дій подумки (розвиток внутрішнього плану дій), уміння критично ставитися до себе, оцінювати результати своїх дій;

- фізична розвиненість дитячого організму, достатній розвиток дрібної моторики рук;

- достатній рівень розвитку психічних процесів: уваги, пам'яті, мислення, спостережливості, уяви тощо [2].

Багато з цих умінь у 6 – річної дитини – в зародковому стані. Якщо один або декілька показників готовності до школи в дитини несформовані, вона відчуватиме істотні труднощі під час навчання у першому класі. Медики стверджують, що період між шістьма і сімома роками дорівнює десяти рокам життя, настільки інтенсивно відбуваються зміни в дитячому організмі. Рік що відокремлює 6-ти річну дитину від 7-ми річної, дуже важливий для її психічного і фізичного розвитку.

Лікарі наводять невеселу статистику: тільки 30% дітей, які сьогодні ідуть до школи, належать до першої групи здоров'я. Решта 70%- хворі або з певними відхиленнями у стані здоров'я. Не варто забувати також, що вже в дошкільному віці 15-20 % дітей мають хронічні захворювання, більш ніж у 50 % - розлади опорно-рухового апарату, а у 30-40 % дітей – невротичні розлади. Така статистика змушує замислитися [2]. Першокласники починають хворіти найчастіше тому, що не мають змоги проводити надворі достатньо часу, повноцінно відпочивати, якісно і вчасно харчуватись. А кількість старшокласників, які мають хронічні захворювання, щороку прогресує.

Для першокласника дуже важливо безболісно перейти від ігрової до навчальної діяльності. Психологи нагадують батькам: для того, щоб син чи донька пішли до школи охоче, треба дбати проте, щоб у дні, які залишилися до 1 вересня, дитина дотримувалася певного режиму. А вже з початком навчання їй доведеться входити в нові рамки, повністю перебудувати режим дня, особливо тим, хто не відвідував дошкільних навчальних закладів.

Як наголошують педагоги і психологи, не кожна дитина готова в шість років сісти за парту. Декому необхідно продовжити період, коли вони залишаються малюками, коли ігрова діяльність переважає навчальну. Хоча те, що усі малята нині йдуть до школи в шестирічному віці, ми вважаємо штучно нав'язаною нормою. На нашу думку, оптимальним вирішенням цього питання має бути колегіальна ухвала вчителів, психологів та лікарів для кожної окремої дитини: чи готова саме вона навчатися з 6 років, чи їй варто розпочати навчання з 7. Батькам слід замислитися, підійти до розв'язання цього питання розважливо і мудро, врахувати рекомендації всіх указаних спеціалістів, оскільки декому краще починати навчання з 7 років із багатьох суб'єктивних причин. Діти, які йдуть до

школи, коли ще не готові вчитися, прагнуть задовольнити вимоги батьків, виправдати їхні сподівання та стати старанними учнями. Вчителька теж прагне навчити дитину, їй приємно, коли школяр успішний. Самим же дітям навчання не до снаги, адже фізіологічно вони ще не готові. Таким чином, малюк докладає зусиль до навчання – раз, другий, п'ятий, десятий... Зрештою, коли ці спроби взагалі набридають, припиняється намагання вчитися. І це нормально. Адже коли дитина бачить, що не може виконати тих завдань, які ставлять перед нею, досягти позитивних результатів своєї діяльності, то зневірюється у собі й нічого не робить. Це захист перед поразкою. Не всі школярі на-

магаються до останнього виконати поставлене завдання. Часом вони зупиняються і до кінця життя вже нічого не хочуть робити. Адже дитина, яка розчарувала рідних і саму себе, переживає глибокі емоційні травми та стреси. Зрештою втрачає віру в себе, а від такого практично не виліковуються.

Отже, основними компонентами мотиваційної готовності дитини до школи є правильне уявлення про навчання як важливу і відповідальну діяльність, пізнавальний інтерес до світу. Ця готовність виникає наприкінці дошкільного – на початку шкільного періоду, як потреба в набутті знань і вмінь, свідчення якісного нового етапу розвитку пізнавальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Изучение мотивации детей и подростков / Л.И. Божович. – М. : Просвещение, 1988.
2. Беляєва О.Б. Що робити коли... поради психолога / О.Б. Беляєва. – К. : Шкільний світ, 2010
3. Выготский Л.С. Детская психология / Л.С. Выготский. – Сочи, 1984.
4. Запорожец А.В. Современная наука о детях / А.В. Запорожец. – М. : Просвещение, 1995.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – 1999.
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : ПИТЕР, 2000.
7. Меліхова І. О. Вплив упевненості та неупевненості на самооцінку і мотивацію досягнення успіху молодших школярів / І.О. Меліхова. – 2010.

Подано до редакції 10.04.13